

CLÀSSICS DE TOTS ELS TEMPS
SEGONA ÈPOCA

HONORÉ DE BALZAC
LA INCAPACITACIÓ

BARCELONA

HONORÉ DE BALZAC

LA INCAPACITACIÓ

TRADUCCIÓ DEL FRANCÈS
D'ANNA CASASSAS

AMB UN PRÒLEG DE
JEAN D'ORMESSON

EDITORIAL ALPHA
Barcelona, 2012

Primera edició: maig del 2012

Títol original: *L'Interdiction*

© del pròleg: Jean d'Ormesson–NiL éditions, 1997

© de la traducció del pròleg i del text de Balzac: Anna Casassas Figueras, 2012

© d'aquesta edició: Editorial Alpha, 2012

© Institut Cambó, 2012

www.editorialalpha.cat

Disseny de la coberta: Pau Santanach

Fotografia de la coberta: Eugeni Aguiló

Fotocomposició i impressió: Fotoletra, s.a.

ISBN: 978-84-9859-204-7

DIPÒSIT LEGAL: B-10.157-2012

Prohibida qualsevol mena de còpia.

Reservats tots els drets.

TAULA

Balzac (1799-1850): el visionari, de Jean d'Ormesson	9
La incapacitació	15

BALZAC
(1799-1850)

El visionari

A *Pastiches et Mélanges*, Proust es burla de Balzac fent sortir un personatge que sua les sabatilles. Proust té raó: Balzac sovint és vulgar i, de vegades, ridícul. Escriu d'una dona morena: «Va fer una riulla de rossa.» I també escriu: «Sentir-se prou ambiciós per clavar una solemne coça a la corda sobre la qual has de fer equilibris i trobar la millor perxa en una dona encisadora.» En una de les seves obres mestres, *El lliri de la vall*, arriba a dir: «Les dones de pit pla són abnegades, plenes de finor, i tenen propensió a la melangia; saben ser més dones que les altres.» ¿És prou estúpid? Al seu *Tractat de la vida elegant* —quin títol!..., i no estic gens segur que fos cap broma de mal gust—, posa: «A risc de ser acusat d'aristocràcia, direm francament que un home situat a l'últim rang de la societat no ha de demanar més comptes a Déu pel seu destí que una ostra pel seu.» L'estil està a l'altura de la idea.

Émile Faguet assegura que Balzac no pinta tan bé «el món» —i vol dir «el gran món»— com Octave Feuillet, i que en Balzac, que barreja reflexions d'imbècil amb les intuïcions profundes, hi ha latent un representant de comerç. El súmmum és que potser té una certa raó: Octave Feuillet devia sentir-se més còmode als salons de París. La qüestió, pel que fa a les paraules de Faguet, és que

això no té cap importància, perquè el representant de comerç de Tours amb les seves descripcions interminables i el seu estil pesant és un poeta i un novel·lista genial. «Balzac», diu Jules Renard, «potser és l'únic que ha tingut el dret d'escriure malament». És el nostre Cervantes, el nostre Tolstoi.

D'entrada, començant per l'exterior, el que impressiona més en Balzac és la capacitat de treball. És un escarçà. Treballa com un condemnat. A la literatura francesa no hi ha cap imatge tan familiar com la de Balzac instal·lat a l'escriptori, al cor de la nit, amb la bata d'estar per casa i una cafetera fumejant al davant. De vegades s'hi estava divuit hores seguides. Es parla molt de «novel·les balzacianes»: una novel·la balzaciana és, en primer lloc, una obra a la qual l'autor ha dedicat nits senceres d'esforços. Normalment, Balzac se n'anava a dormir a les sis del vespre, «amb el sopar a dalt de tot», es llevava a les dotze de la nit, bevia cafè i treballava fins a migdia. «En dotze hores es poden posar moltes lletres al paper, germaneta», escriu a Laure de Surville, «i al cap d'un mes de viure així, s'ha fet molta feina.» Aquesta tasca extenuant no s'acaba amb el manuscrit. Són famoses les correccions a les galeres de Balzac, i no s'acaben mai. Farien que els editors d'avui dia s'estressin els cabells.

Comença escrivint novel·les sentimentals o negres, molt pesades, amb el nom de Lord R'Honne o d'Horace de Saint-Aubin. ¿En aquell jove es pot endevinar el geni del futur? Díficil. Ja té trenta anys quan, carregat de deutes, emprèn les grans obres. En una vintena d'anys escriu uns vuitanta llibres, la majoria dels quals són obres mestres. Esgotat, fet una coca, es mor a cinquanta-un anys, després d'haver fet finalment realitat el somni de casar-se amb la comtessa Hanska, una polonesa de caràcter amb qui s'havia cartejat durant divuit anys.

Balzac, naturalment, ja fa tres minuts que espereu que us ho digui, és un observador prodigiós. Una de les constants del seu geni és l'ambició d'establir una «comparació entre la humanitat i l'animalitat» i fer amb les «espècies socials» el mateix que havien fet un Cuvier o, sobretot, un Geoffroy Saint-Hilaire, l'enemic acèrrim de Cuvier, amb les «espècies animals». Treu bon profit del seu pas pel món dels notaris o el dels impressors, dels seus incomptables intents per trobar diners per pagar els deutes, per plasmar als seus llibres uns personatges absolutament vius: «He rebut com a do un gran poder d'observació», escriu a Madame Hanska, «perquè involuntàriament m'he trobat fent tota mena d'oficis.» I, igual que Proust més tard, s'informa incansablement sobre els detalls més petits: «Voldria saber el nom del carrer pel qual arribàveu a la plaça Mûrier, i on era el llauner; i també el carrer que voreja la plaça Mûrier [...] i el nom de la porta que dóna a la catedral», escriu a Zulma Carraud.

Tanmateix seria un error nefast reduir Balzac a escriptor realista i objectiu. «¿Com voleu que tingui temps d'observar?», deia ell mateix, «amb prou feines en tinc per escriure.» Balzac, certament, és menys testimoni que poeta. És un visionari que primer ha mirat al seu voltant. «Tot visionari comença per mirar bé», escriu Claude Roy al seu *Commerce des classiques*. La clau de Balzac no és l'observació, és la imaginació.

Als seus llibres, i a la vida, Balzac és el contrari d'un realista. I la seva literatura pertany més al món de la fantasia que al de l'entomologia. La passió que sentia pels negocis —i gairebé sempre per negocis desastrosos— ve d'una hipertròfia quasi malaltissa de la imaginació. «Per a Balzac», explica Théophile Gautier als seus *Retrats contemporanis*, «el futur no existia, tot era present [...], la idea era tan vívida que en certa manera esdevenia real; si parlava d'un sopar, explicant-lo menjava.» Aquesta imagi-

nació tan febril el portava a il·lusions criminals que constantment li prometien que es faria ric. S'havia posat al cap escriure una enciclopèdia per a l'ensenyament primari: serà, deia, «com la patata de la instrucció pública». Es plantejava tornar a explotar unes mines de plata que els romans havien abandonat a Sicília, o cultivar pinyes americanes a Ville-d'Avray, o importar seixanta mil roures de Polònia per subministrar travesses als ferrocarrils francesos. La força imaginativa que l'arruïna quan emprèn negocis és la mateixa que fa que triomfi amb els llibres. És coneguda la famosa frase: «Tornem a la realitat: parlem d'Eugénie Grandet.» I l'exclamació que se li atribueix en els últims moments de vida: «Feu venir Bianchon!» —és a dir el metge de *La comèdia humana*— no és gens inversemblant.

La imaginació de Balzac és en primer lloc l'expressió d'un temperament formidable. És energia, bravesa. No anava errat quan es considerava el «Napoleó de les lletres». Aquest romàntic una mica vulgar —Lamartine, Vigny, Musset, al seu costat, queden com joves prínceps de llegenda— que segons tots els manuals d'història de la literatura se suposa que ha de preparar el pas al realisme, i després al naturalisme, en realitat és el poeta més gran de la novel·la francesa.

En aquest poeta, tal com ha de ser, no li falta ni passar per proves, ni patir fracassos, dels quals es venja mitjançant el geni. S'enamora de la marquesa de Castries, que n'hi va fer veure de tots colors; d'aquesta aventura en treu una obra mestra magnífica: *La duquessa de Langeais*. És candidat sense sort a les eleccions legislatives, i es presenta sense èxit a l'Académie Française, on només obté dos vots —però que són els de Lamartine i Victor Hugo—. Madame Hanska pareix a Dresden un fill que neix mort, Victor-Honoré, i per a Balzac és el cop més cruel. Malgrat totes les vicissituds i decepcions, els deutes que l'aclapa-

ren, els creditors que el persegueixen, i la presó on va a parar diverses vegades, continua la seva obra gegantina sense descans.

Una nit de 1833 comunica a la seva germana, Laure de Surville, una frase plena de simplicitat i d'orgull: «He trobat una idea meravellosa. Seré un home genial.» ¿Quina és aquesta idea miraculosa? És el retorn dels personatges. Homer, Dante, Rabelais i Cervantes escriuen obres immenses on surten una multitud de personatges. Balzac escriu novel·les independents on tornen a aparèixer els que ja coneixem d'altres llibres seus. Rastignac, per exemple, surt al prefaci d'*Una filla d'Eva*, després a *El pare Goriot*, on des de l'altura del Père-Lachaise llança a París la seva famosa frase: «Ara ens toca a nosaltres dos!», després a *La casa Nucingen*, després a *Esplendors i misèries de les cortesanes*. «En aquest món no hi ha res que sigui d'una sola peça, tot és un mosaic», escriu Balzac.

Al bell mig del mosaic balzacià trobem, sens dubte, *El pare Goriot*. La pensió Vauquer, on s'està, és el centre, el lloc de trobada, la matriu de la qual surten els raigs de *La comèdia humana*. Al voltant de la pensió circulen el pare Goriot i les seves dues filles, Anastasie de Restaud i Delphine de Nucingen, el jove Rastignac, l'atroç Vautrin, àlies Jacques Collin, àlies Enganya la mort, àlies mossèn Carlos Herrera, àlies Vidocq, i la senyora de Beauséant, abandonada pel seu amant i que escull l'exili després d'oferir un gran ball on tot París va a contemplar la seva desgràcia.

La resta, Esther, i Gobseck, i Lucien de Rubempré, la mort del qual, per debilitat de caràcter després d'una ascensió fulminant, per a Oscar Wilde i per al Charlus de Proust serà la desgràcia més gran de les seves vides, i tota la sèrie d'obres mestres, d'*Eugénie Grandet* a *Esplendors i misèries de les cortesanes*, de *La pell de xagrí* a *La noia dels ulls d'or*, sortirà d'*El pare Goriot* i de la seva pensió Vau-

quer. *El pare Goriot*, tothom ho sap, és la novel·la de la paternitat. En un altre sentit, que el primer simbolitza, també és la font i la cèl·lula mare de la creació balzaciana. «Quan vaig ser pare, vaig entendre Déu», exclama Goriot. La paternitat del creador de *La comèdia humana* respecte als seus personatges és, segons una fórmula repetida fins a la sacietat, una mena de «competència al Registre Civil». També és, sobretot és, una «imitació de Déu Pare», una col·laboració amb Déu.

¿Realisme? I tant. Balzac, com Déu, ens posa un món real davant dels ulls. *La comèdia humana* en primer lloc és una «història novel·lada de la Restauració i de la monarquia de Juliol», però també és molt més. Igual que Déu el dia abans de l'aparició de l'univers, Balzac, molt més que un realista, és un creador que somia la seva creació abans de projectar-la a la realitat.

Unes paraules més per no acabar al so dels platerets sinó més aviat amb un *piano*. Mentre Balzac edifica pedra rere pedra l'immens monument de *La comèdia humana*, escriu, de mica en mica, un llibre irresistible que és un pastitx de la llengua de Rabelais, i que havia d'il·lustrar Gustave Doré: els *Contes drolàtics*. És una obra mestra de lleugeresa que encara es llegeix amb un gran plaer. Aquest geni laboriós era capaç de fer el bufó. I aquest gegant de mal gust i vulgaritat era el crític més fi i més perspicaç. No podem oblidar l'article cèlebre, i més aviat aïllat, que Balzac va escriure el 1839 sobre *La cartoixa de Parma*: «El senyor Beyle ha fet un llibre on la sublimitat esclata a cada capítol...»

Amb tantes febleses flagrants, tants defectes evidents, Balzac no es limitava a ser genial: també era capaç, abans que ningú i pràcticament sol, de distingir el geni dels altres.

JEAN D'ORMESSON

LA INCAPACITACIÓ

Dedicat al senyor contraalmirall Bazoche,
governador de l'illa de Borbó,

l'autor agraït,
DE BALZAC

El 1828, cap a la una de la matinada, dues persones sortien d'una torre situada al carrer Faubourg-Saint-Honoré, a prop de l'Élysée-Bourbon: una era un metge cèlebre, Horace Bianchon; l'altre, un dels homes més elegants de París, el baró de Rastignac, amics des de feia temps. Tots dos havien despatxat els seus cotxes, al veïnat no se'n veien; però feia una nit clara i els carrers estaven secs.

—Anem a peu fins al bulevard —va dir Eugène de Rastignac a Bianchon—, al Cercle podràs agafar un cotxe. Allà n'hi ha fins al matí. M'acompanyaràs a casa.

—De molt bon grat.

—I doncs, amic meu, ¿què me'n dius?

—¿D'aquesta dona? —va respondre fredament el metge.

—Reconec el meu Bianchon —va exclamar Rastignac.

—¿Què vols dir?

—Amic meu, parles de la marquesa d'Espard com d'una malalta que haguessis d'ingressar a l'hospital.

—¿Vols saber què en penso, Eugène? Si deixes la senyora de Nucingen per aquesta marquesa, canviaràs un cavall borni per un de cec.

—La senyora de Nucingen té trenta-sis anys, Bianchon.

—I aquesta en té trenta-tres —va replicar vivament el metge.

—Les seves enemigues més cruels no n'hi donen més de vint-i-sis.

—Amic meu, quan vulguis saber l'edat d'una dona, mira-li les temples i la punta del nas. Facin el que facin amb els cosmètics, no poden dissimular aquests incorruptibles testimonis de les seves emocions. Cada any que han viscut hi ha deixat un estigma. Quan les temples d'una dona estan ablanides, ratllades, marcides d'una certa manera; quan a la punta del nas s'hi veuen aquells puntets que recorden els imperceptibles fragments negres que a Londres plouen de les llars en què cremen carbó de pedra, ah, noi!, la dona ha passat els trenta. Pot ser bonica, pot ser aguda, pot ser amorosa, pot ser tot el que vulguis, però ja en tindrà més de trenta, ja arriba a la maduresa. No censuro els qui es lliguen a aquesta mena de dones; simplement, un home tan distingit com tu no ha de confondre una reineta de febrer amb una poma vermella corrent que somriu des de la branca i demana que li clavis mossegada. L'amor no consulta mai els registres civils; ningú estima una dona perquè té una edat o una altra, perquè és bonica o lletja, pàmfila o aguda: s'estima perquè s'estima.

—Doncs jo l'estimo per moltes altres raons. És marquesa d'Espard, va néixer Blamont-Chauvry, està de moda, és sensible, té el peu tan bonic com el de la duquessa de Berry, potser té cent mil lliures de renda, i potser un dia m'hi casaré! Finalment em posarà en una posició en la qual podré pagar tots els deutes.

—Em pensava que eres ric —va dir Bianchon, interrompent Rastignac.

—Buf! Tinc vint mil lliures de renda, just per mantenir una cavallerissa. Em vaig deixar enredar, en l'assumpte del senyor de Nucingen, ja t'explicaré tota la història.